

ПРОБЛЕМА МОВНОГО ЧИННИКА У ВИНИКНЕННІ ЛІТЕРАТУРНОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА В УКРАЇНІ

Для формування високої національної свідомості сучасних українців, визначення шляхів і напрямків подальшого культурного розвитку нашої держави актуальним залишається питання з'ясування чинників виникнення й значимості руху українського літературного шістдесятництва.

На думку багатьох сучасних істориків, літературознавців та мовознавців, однією з основних причин, що спричинила виникнення руху шістдесятництва на теренах України, є політика лінгвоциду української мови. Стосовно періоду хрущовської “відлиги”, на який і припадає становлення літературного шістдесятництва, цей аспект проблеми, на нашу думку, є актуальним і водночас дискусійним.

Аналіз літератури, присвяченої висвітленню питань мовної політики радянського уряду в Україні, засвідчує, що зазначена проблема поступово набуває все більшої уваги в працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. У них, на нашу думку, виокремлюються дві протилежні тенденції, що мали місце в літературі, починаючи з 60-х років ХХ століття і до сьогодні.

Перша базується на думці істориків і мовознавців, які, виходячи з програмних документів вищого політичного керівництва СРСР та УРСР, всебічно обґрунтовували тезу щодо відмирання національних мов й утвердження російської мови як мови міжнародного спілкування народів Радянського Союзу.

Характерними у цьому відношенні є праці “Російська мова — мова міжнародного спілкування народів СРСР”, “Язык и идеологическая борьба” академіка Академії наук УРСР, знаного у свій час мовознавця І. К. Білодіда, який, очевидно, виходячи з партійних настанов, доводив, що російська мова може й повинна займати домінуюче положення на теренах СРСР: “Тривалий час недооцінювалося, а деким і заперечувалося значення російської мови у процесі збагачення і розвитку української мови... Комуністична партія, радянська громадськість забезпечили їй широкі шляхи розвитку. Російська мова за добровільним вибором багатонаціональної сім’ї народів ста-

ла мовою національного спілкування, другою рідною мовою цих народів” [1, с. 23].

Такі ж підходи до розгляду проблеми мовного питання спостерігаються в працях Л. Шевченко. У них, з відомих причин, не акцентувалася увага на серйозних проблемах мовної політики, але водночас обґрунтовувався поступальний розвиток української культури, яка, на думку дослідниці, досягла у 60-х — 80-х рр. високого рівня [2].

Друга, кардинально інша точка зору висловлена у працях зарубіжних дослідників — В. Чапленка, Р. Смаль-Стоцького, які констатували наявність політики русифікації на території України, що завдала непоправної шкоди українському народові, спричинила негативні явища в його історії та культурі [3].

Висловлені у вищезазначених працях теоретичні положення знаходять своє підтвердження в праці Д. Коляски “Освіта в Радянській Україні...”. Характеризуючи систему освіти у добу хрущовської “відлиги”, автор зазначає: “...теперішні правителі в Україні, хоча і більш умілі, більш успішні і більш безжалісні, ніж їх царські попередники, але не настільки чесні, щоб назвати свою політику русифікацією” [4, с. 4].

Серед сучасних дослідників, які одними з перших заявили про наявність організованого опору української творчої молоді політиці русифікації України, є Г. Касьянов, А. Русначенко, Ю. Курносів, Ю. Данилюк, О. Бажан та ін. [5].

Позитивно оцінюючи праці вищезазначених науковців, зауважимо, що загалом вони висвітлюють лише загальні аспекти мовної політики радянського уряду в Україні, акцентуючи свою увагу на виникненні й розвитку правозахисних організацій та рухів, лише побіжно торкаючись мовного питання як одного з чинників виникнення руху шістдесятництва на території України.

Серед досліджень, що вийшли друком останнім часом, на особливу увагу заслуговує ґрунтовна праця Л. Масенко “Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциту” [6]. Наголошуючи на ґрунтовності проведеного авторкою дослідження, зауважимо, що й ця робота хвибує численними лакунами щодо точності й повноти вміщеного матеріалу, хронологічних рамок дослідження (подано та проаналізовано матеріали переважно 1930-х і 1970-х рр.). Період хрущовської “відлиги” схарактери-

зовано лише частково, оскільки, як зазначає авторка, й дотепер немає доступу до значної частини документальних джерел.

Оцінюючи належним чином обидві групи наукової літератури з заявленої нами проблеми, не можна не звернути увагу на надмірну радикальність позицій їх авторів.

Якщо ж до цього додати, що за станом на сьогоднішній день в Україні відсутня комплексна, фундаментальна праця з поставленої проблеми, то дослідження процесу формування українського літературного шістдесятництва крізь призму мовної політики радянської влади набуває особливої актуальності.

Аналіз наукової літератури, архівних документів, а також статистичних даних дає можливість висунути робочу гіпотезу дослідження питання. За робочу гіпотезу нами взято ідею існування двох тенденцій у розв'язанні національного питання, а в його складі й мовного, у межах колишнього Радянського Союзу в період хрущовської “відлиги”. Назвемо їх умовно — національна, яка передбачала самостійний розвиток нації з усіма її атрибутами, та інтернаціональна, результатом прояву якої було активне змішування націй і народів та їх мов.

Авторка прагне довести, що автори “відлиги” мали на меті використати першу тенденцію задля часткового подолання сталінської методології управління у сфері національної політики, що в результаті унеможливило суцільну русифікацію. Тому за своїм внутрішнім змістом вона була залежна від суб'єктивного чинника. У другій тенденції визначальним постав об'єктивний чинник, який характеризувався подальшим змішуванням націй і народів. До нього, очевидно, варто віднести інтенсивний індустріальний розвиток, наявність значного прошарку росіян, високий рівень централізації управління всіма сферами життя тощо. Його результатом стала необхідність активного розвитку єдиної для всіх націй мови.

Отже, тут ми дотримуємось думки, що вища політична влада, як у центрі, так і на місцях, змушена була балансувати між цими двома тенденціями. Доведення цієї гіпотези й постає метою нашого дослідження.

У контексті прояву двох зазначених тенденцій та з'ясуванні їх значущості стосовно виникнення явища літературного шістдесятництва на території України з урахуванням статистичних та архівних даних названа проблема висвітлювалася з двох по-

зицій її бачення. У підходах до їх покваліфікування, на наш погляд, логічно умовно виділити два етапи.

I етап (1956–1959 рр.) — характеризується відходом від сталінських методів управління, певною лібералізацією в усіх галузях суспільства, новою хвилею “українізації” для утвердження влади нового керівництва на чолі з М. С. Хрущовим; II етап (1959–1964 рр.) — поступовий відхід від політики лібералізації до централізації влади, посилення процесів русифікації неросійських народів Радянського Союзу.

Перший етап безпосередньо пов’язаний з XX з’їздом КПРС і доповіддю М. С. Хрущова, в якій він викрив “грубі порушення ленінських принципів національної політики КПРС” (тут і далі переклад з рос. автора) [7, с. 36].

Цілом природно, що ця ідея знаходить свою конкретизацію і в резолюції XX з’їзду КПРС, прийнятій 24 лютого 1956 р., в якій підкреслювалася необхідність розширення прав союзних республік у господарському та культурному будівництві. Вочевидь, що теоретичним підґрунтям для такого рішення була теза М. С. Хрущова про те, що “соціалізм не тільки не усуває національних відмінностей, а навпаки, забезпечує всебічний розвиток і розквіт економіки та культури всіх націй і народностей” [7, с. 108].

Критикуючи Й. В. Сталіна за грубі порушення ленінських норм у національній політиці, що було безумовною правдою, прибічники “відлиги” завойовували симпатію численних національних країн СРСР. З урахуванням цієї обставини національна політика М. С. Хрущова первісно не могла бути жорсткою, оскільки це суперечило б самій ідеї десталінізації.

Процеси десталінізації й лібералізації державного й суспільно-політичного життя в перший період хрущовської “відлиги”, на нашу думку, викликали в республіці процес, аналогічний “українізації”, що запроваджувалася урядом у 20-ті роки.

У цей період було створено ряд фундаментальних праць з української мови, літератури, історії (шеститомний “Українсько-російський словник”, одинадцятитомний тлумачний “Словник української мови”, “Історія української літератури” в двох томах, шеститомна “Історія українського мистецтва”, “Українська радянська енциклопедія”).

Відбулося зростання кількості україномовної друкованої продукції майже на 70 %, що засвідчує таблиця 1.

Таблиця 1 [8]

Періодичні видання

Роки	Випуск журналів та інших періодичних видань		
	Всього	Українською мовою	Російською мовою
1958	488	214	274
1959	502	236	266
1960	369	192	177
1963	254	130	124
1964	240	113	127

У таблиці подано динаміку випуску журналів та інших періодичних видань з 1958 по 1964 роки. Таблиця дозволяє зробити ряд висновків. По-перше, простежується стабільність видання як україномовних, так і російськомовних видань, що підтверджує робочу гіпотезу дії двох тенденцій. По-друге, вона дає можливість переконатись, що частка україномовних видань у співвідношенні з російськомовними складала досить високий відсоток, причому спостерігається виражена тенденція зростання перших.

Якщо в 1958 році кількість україномовних періодичних видань складала 78 % від кількості російськомовних, то в 1959 році ця частка зросла до 88,7 %, в 1960 році вона вже переважала кількість російськомовних на 8,7 %, у 1963 році — на 4,8 % і лише в 1964 році їх кількість знизилася до 91,3 %.

Таким чином, відсоток видань україномовної літератури серед російськомовних видань абсолютно заперечує наявність русифікації, тим більше, що росіяни серед загальної чисельності українців складала 22 %.

Так, наприклад, у 1950 році на Україні всього виходило 160 журналів і інших періодичних видань, з них україномовних — 72. А у 1959 році — 502, з них українською мовою — 236. Загалом, згідно з офіційною статистикою, в 1956–1958 рр. кількість журналів, що виходили в Україні, збільшилася з 49 до 64 назв (47 — українською мовою, тобто 73,4 % від загальної кількості).

Тенденція щодо збільшення україномовної продукції простежується і стосовно випуску книг, про що свідчать дані таблиці 2.

Книжкова продукція

Роки	Випуск книг				
	Всього	Українською мовою		Російською мовою	
1950	4 136	1 856	45 %	2 156	52 %
1958	6 618	3 975	60 %	2 445	37 %
1959	6 817	4 048	59 %	2 565	38 %
1960	7 889	3 844	49 %	3 809	48 %
1963	7 599	3 321	44 %	4 051	53 %
1964	7 492	3 261	44 %	4 007	53 %

У таблиці подано динаміку випуску книжкової продукції з 1950 по 1964 роки. Аналізуючи дані, подані у таблиці, доцільно, на нашу думку, визначити кількість україномовної літератури відносно російськомовної. Це дозволяє зробити наступні висновки: простежується збільшення україномовної друкованої продукції (наприклад, у 1950 р. частка україномовної продукції складала 86 % від кількості російськомовної, у 1958 р. кількість книжок, виданих українською мовою, перевищувала російськомовні на 62 %, 1959 р. — на 58 %. З 1960 р. простежується певне зменшення україномовної продукції, але і в цей час вона перевищує російськомовну на 9ч%. І лише у 1963–1964 рр. кількість україномовних видань знизилась до 81 %. Це дає нам підстави ще раз наголосити на відсутності тотальної русифікації з боку влади під час дії так званої хрущовської “відлиги”.

Якщо 1950 року виходило лише 1 856 примірників україномовної книжкової продукції, що складало 45 % від загальної кількості, то 1959 року — 4 048 (59 %). Тобто простежується збільшення майже на 54 %.

Висунута нами гіпотеза підтверджується думкою українського письменника, багаторічного в'язня сталінських таборів, Б. Антоненка-Давидовича, який, оцінюючи період 1956–1959 років — перший період діяльності М. Хрущова, писав: “Ми багато зробили в царині мовознавства, високо піднесли культуру нашої мови... зробили великий поступ у словниковому ділі!” [9, с. 3].

Отже, наведена вище статистика засвідчує, що, в порівнянні з попереднім періодом, відбулися позитивні зрушення у вирішенні мовного питання на території України. Це поро-

діло певні ілюзії в осередку української інтелігенції стосовно подолання тих негативних і невластивих явищ, які десятиріччями визрівали в національній політиці. Проте лібералізацію суспільно-політичного й культурного життя, притаманну I періоду діяльності Хрущова, у межах якого й реалізується перша тенденція, не даремно, на думку багатьох дослідників, називають “відлигою”, оскільки надто нестійкими були ці зміни.

Реалізація національної тенденції абсолютно не відкидала дії другої — інтернаціональної. Адже, попри певні зрушення, що відбулися у сфері розв’язання національних питань у межах СРСР, головну стратегічну мету мовної політики продовжувало визначати марксистсько-ленінське положення стосовно майбутнього всесвітнього “злиття націй” і, відповідно, злиття національних мов. Головний курс цієї політики визначала теза, виголошена ініціаторами “відлиги” ще на XX з’їзді КПРС: “Ми повинні йти до більш тісного союзу трудящих усіх націй, до спільної боротьби їх проти будь-якої національної винятковості, проти будь-якого націоналізму” [7].

Упровадженню в життя інтернаціональної тенденції на рівні теорії сприяв XXI з’їзд КПРС, який зробив висновки про повну й остаточну перемогу соціалізму в СРСР. Зокрема, Перший секретар ЦК КП України М. В. Підгорний на XXI з’їзді Компартії України наголошував, що “соціалізм переміг у нашій країні не тільки повністю, але й остаточно...” [10, с. 59].

Ця теза, власне, й визначила перспективу подальшого розвитку мовної політики, оскільки повна перемога соціалізму об’єктивно висуває на порядок денний розбудову комунізму вже з його мовними підходами.

Тому не дивно, що готуючи до цього суспільну думку в Українській РСР, М. В. Підгорний далі наголошував, що “українська культура розвивається не ізольовано, а у взаємодії з культурами всіх братніх народів нашої Батьківщини і, насамперед, з культурою великого російського народу. Російська мова є могутнім засобом єднання і зближення націй. Ми повинні рішуче і послідовно боротись проти проявів українського націоналізму” [10, с. 59].

Аналізуючи наведену цитату, не можна не помітити в ній зміщення акцентів у бік розширення використання російсь-

кої мови і не менш серйозного попередження щодо можливих наслідків протидії їй впровадженню у життя.

Наступним кроком реалізації інтернаціональної тенденції став закон “Про зміцнення зв’язку школи із життям і подальший розвиток системи народної освіти”, прийнятий у грудні 1958 року і продубльований 17 квітня 1959 р. Верховною Радою Української РСР. У ньому зазначалося, що “Навчання в школах України здійснюється рідною мовою учнів. Це — одне з найважливіших досягнень ленінської національної політики. Разом з тим у школах союзних й автономних республік серйозно вивчається й російська мова, що є могутнім засобом міжнаціонального спілкування... *В школу з якою мовою навчання віддавати своїх дітей, вирішують батьки*” (підкреслено нами. — О. М.) [11, с. 97].

Пропозиція батькам самим обирати, якою мовою повинні вчитися їхні діти, на думку багатьох дослідників, беззаперечно працювала на користь російської мови, оскільки і соціальний статус, і престиж російської мови були вищими.

На нашу думку, саме 1959 рік, XXI з’їзд КПРС, ряд постанов і законів в дусі рішень з’їзду можна вважати початком другого етапу політики, запровадженої М. С. Хрущовим.

З одного боку, він прагнув, щоб ідеологія комунізму стала універсальною — відповідала потребам різних груп населення, а з іншого — побудова комунізму, який передбачав злиття націй і народів, не могла повною мірою задовольнити неросійські народи СРСР і сприяти вільному розвитку національних мов, що й зумовило балансування М. С. Хрущова між національною та інтернаціональною тенденцією у розв’язанні мовного питання на території України.

На нашу думку, непослідовність у вирішенні національних питань дала підстави багатьом науковцям говорити про наростання процесів русифікації неросійських народів у часи хрущовської “відлиги”. Так, за підрахунками знаного дослідника історії України епохи тоталітаризму В. К. Барана, внаслідок упровадження закону “Про зміцнення зв’язку школи з життям” кількість шкіл із російською мовою навчання помітно зростала. Протягом уже першого року дії нового шкільного закону кількість російськомовних шкіл у республіці зросла на 143 одиниці, з 4 049 шкіл у 1959 р. до 4 192 шкіл у 1960 р.

У 1958/59 навчальному році в УРСР було 25,4 тис. шкіл з українською мовою навчання із 3,5 млн учнів, російськомовних шкіл — 4 049, але в них навчалося 1,5 млн учнів, хоча питома вага російського населення в Україні була значно нижчою. Проти 1955/56 навчального року кількість учнів у школах із російською мовою навчання збільшилася на 182 тис., а з українською — зменшилася на 2,5 тис. [12].

Цілком поважаючи думку вельмишановного В. Барана та багатьох інших дослідників, хочемо висловити нашу суб'єктивну точку зору і не погодитися з оцінкою мовної ситуації, що склалася в ці роки на території України. Спираючись на дані статистичних збірників та архівні матеріали, зведені нами у таблиці, ми дійшли висновків, що динаміка розвитку шкіл, кількості періодичних видань та книжок українською мовою не доводить у повному обсязі факт тотальної русифікації, а скоріше спростовує її (див. таблицю 3).

Таблиця 3 [8]

Загальноосвітні школи

Навчальні роки	Кількість шкіл				
	Всього	З українською мовою навчання		З російською мовою навчання	
1958/59	3 4511	25 400	74 %	4 049	12 %
1959/60	3 6437	25 700	71 %	4 192	12 %
1965/66	3 4600	23 574	68 %	4 703	14 %

Згідно з наведеними у таблиці 3 цифрами бачимо, що на початку 60-х років, всупереч дії сумнозвісного Закону про освіту, більшість учнів все-таки навчалася в українських школах.

Частка шкіл з російською мовою викладання в структурі українськомовних шкіл складає 15,9 % в 1958/59 навчальному році, в 1959/60 н. р. — 16,3 %, в 1965/66 н. р. — 19,9 %. Наведена тут загальна тенденція зростання кількості російськомовних шкіл у складі українських не здатна підтвердити наявності суцільної русифікації, оскільки знову ж таки, за переписом населення 1959 року, росіяни з-поміж українців складали 22 %.

Висунуте нами припущення щодо відсутності процесів тотальної русифікації на території України за часів правління Хрущова підтверджується також матеріалами четвертого Все-союзного перепису населення, який було проведено наприкінці

1959 року (опитувані вказували свою національність і рідну мову). За даними Перепису, населення України в 1959 році складало 41 869 046 осіб, з них: українців — 32 158 493 (76,8 %), осіб іншої національності — 9 710 553 (23 %). З усього населення українську мову рідною визнали майже 30 562 265 осіб (73 %), російську мову — 10 172 108 (24 %) [13, с. 168].

Стурбованість науковців зростанням кількості російськомовного населення у великих промислових центрах також є не зовсім правомірною. На нашу думку, це був цілком закономірний процес, зумовлений тією обставиною, що в повоєнні роки велика кількість етнічних росіян, а також людей інших національностей, приїхали до великих промислових центрів (Донбас, Одеса, Подніпров'я, Південь, Слобожанщина) для відбудови промисловості України, що засвідчують статистичні збірники та матеріали переписів населення. Так, наприклад, якщо в 1926 р. в Україні росіяни становили 9,3 % населення, то в 1959 р. частка росіян зросла до 16,9 %. Тому цілком природним є те, що саме російська мова (доступна і зрозуміла для більшості) стає мовою міжнаціонального спілкування, і в тому числі навчання.

Цю думку підтверджують статистичні дані щодо розподілу населення за областями України [13, с. 174]. Для уточнення загальної картини всі області Української РСР нами було поділено на групи: Південні, Західні, Східні, Центральні, Північні. Наприклад, в південній групі областей (Одеська, Кримська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька), за переписом, проживало — 6 529 981 особа, з них українців — 3 882 425 (59,5 %), а росіян — 1 945 219 (30 %). Тобто частка росіян серед українців складала 50 %.

У той же час у групі західних областей (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Рівненська, Чернівецька, Хмельницька, Тернопільська, Волинська) мешкало 9 410 470 осіб, з яких українців — 8 250 639 (88 %), а росіян — 464 527 (5 %). Частка росіян серед українців — 6 %.

У східних областях (Донецька, Луганська, Харківська) мешкало 9 234 349 осіб. Українців — 5 518 571 (60 %), а росіян — 3216 765 (35 %). Частка росіян серед українців становила 58 %.

У центральних областях (Дніпропетровська, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Вінницька) проживало 9 199 717

осіб, з них українців — 8 086 891 (88 %), а росіян — 811 922 (9 %). Частка росіян серед українців складала 10 %.

У північних областях проживало 6 390 195 осіб, з них українців — 5 756 116 (90 %), росіян — 398 111 (6 %). Частка росіян серед українців складала 7 %.

Таким чином, аналіз складу населення за національною ознакою засвідчує, що відсоток росіян, які проживали в Українській РСР, перевищував половину всього населення в східних і південних областях і був значно нижчим в інших групах областей. А це означає, що у вимірі національних ознак не може бути середньостатистичного показника, а отже, у кожній області буде своє співвідношення українського і російського населення і, відповідно, відсоток використання тієї чи іншої мови.

Цілком природним є те, що 58 % росіян східного регіону мали право на російськомовні школи, періодичні видання тощо. Рівною мірою, як і 90 % українців Північного регіону і 88 % Центрального регіону мали право на національну самоідентифікацію, у тому числі й мову. Але все разом узятє ще не означатиме суцільної русифікації.

На нашу думку, у час “відлиги” влада досить вдало балансувала між двома тенденціями національного розвитку і особливостями розселення двох найчисельніших національностей на теренах України.

Тому, з’ясовуючи роль мовного чинника у виникненні руху літературного шістдесятництва на території України, варто говорити не про політику тотальної русифікації неросійських народів СРСР, а швидше про постійне балансування влади на чолі з М. С. Хрущовим між національною та інтернаціональною тенденціями й використанням національного чинника у спробах зміцнення власних позицій. Проте постає питання, наскільки ці підходи задовольняли українську національно свідому інтелігенцію. Однак вивчення її політичних настроїв та бачення подальших перспектив розв’язання національного питання в Україні потребує ґрунтовного дослідження.

Джерела та література

1. Білодід І. К. Мова української соціалістичної нації // Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / За заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. — К.: “Наукова думка”, 1969. — С. 7–40.
2. Шевченко Л. А. Розвиток української культури в 1959–1965 рр. — К., 1967. — 425 с.
3. Чапленко В. Мовна політика більшовиків на Україні в 1950–60-х рр. — Чикаго, 1974. — 457 с.; Смаль-Стоцький Р. Українська мова в Советській Україні. — Нью-Йорк; Торонто; Сідней; Париж, 1969. — 384 с.
4. John Kolasky. Education in Soviet Ukraine, a Study in Discrimination. За рефератом. ЦДАГОУ України. — Ф. 1., оп. 25, спр. 398. — Арк. 2–5.; Камінський А. Яка орієнтація? // Сучасність. — 1981. — № 10. — С. 34–42; Клейнер І. Національні проблеми останньої імперії (національне питання в СРСР очима радянських дисидентів). — Париж, 1978. — 407 с.
5. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору, 1960–80-х рр. — К.: Либідь, 1995. — 224 с.; Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х — початок 1990-х років. — К., 1998. — 720 с.; Курносів Ю. Інакомислення в Україні (60-ті — перша половина 80-х рр. ХХ ст.). — К.: Інститут історії України НАН України, 1994. — 222 с.; Данилюк Ю., Бажан О. Опозиція в Україні (друга половина 50-х — 80-ті рр. ХХ ст.). — К.: Рідний край, 2000. — 616 с.; Бажан О., Данилюк Ю. Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х — 1980-ті рр.). — К.: Рідний край, 2000. — 232 с.
6. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Документи і матеріали / Упоряд.: Л. Масенко та ін. — К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2005. — 399 с.
7. ХХ съезд Коммунистической партии Советского Союза 14–25 февраля 1956 года. Стенографический отчет в 2-х томах: Т. 1. — Государственное издательство политической литературы, М., 1956. — 640 с.
8. Таблица складена за даними статистичного збірника “Народна освіта і культура в Українській РСР”. — Х., 1971. — 725 с.
9. Антоненко-Давидович Б. Літера, за якою тужать // Літературна Україна. — 1969. — 4 листопада. — С. 3.
10. Матеріали ХХІ з’їзду Комуністичної партії України. — К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1960. — 94 с.
11. Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в стране (Из тезисов ЦК КПСС и Совета Министров СССР. 12 ноября 1958 г.) / Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа. Сборник документов. 1917–1973 гг. Составители: А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов. — М.: “Педагогика”, 1974. — 560 с. — С. 51; Закон об укреплении связи школы с жизнью и

- о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР (Принят Верховным Советом СССР 24 декабря 1958 г.) / там же. — С. 97.
12. Баран В. К. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-ті роки). — К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 1999, Т. 13, 15-гомого видання “Україна кризь віки”. — С. 131.
 13. Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Украинская ССР. — М.: Госстатиздат, 1963. — 209 с.; С. 168.

Анотації

Муратова О. В. Проблема языкового фактора в возникновении литературного шестидесятничества в Украине.

В статье рассматривается проблема места и роли языкового фактора в возникновении украинского литературного шестидесятничества. Поставленная проблема рассматривается автором с позиции наличия двух тенденций в решении национального вопроса с учетом этнических реалий того времени.

Muratova O. V. The problem of place and role of the language factor in the beginning of Ukrainian literary movement of 1960s.

The article deals with the problem of place and role of the language factor in the beginning of Ukrainian literary movement of 1960s, so called “shestydesyatnytstvo”. The problem is considered by the author from the position of two existing tendencies in the solution of the national question while taking into consideration the ethnic realia of the time.

С. Л. Овсієнко

ЗАКОНОТВОРЧІ ІНІЦІАТИВИ РУХІВЦІВ У 1999 — НА ПОЧАТКУ 2002 РР.

“Розкол”, який відбувся напередодні президентської виборчої кампанії 1999 р. у Народному Русі України (НРУ), схвилював усю національно свідому частину української громадськості. Адже роз’єдналася єдина серед суб’єктів правоцентристського та правого політикуму партія, котра самостійно потрапила до Верховної Ради України (ВР) третього скликання (1998–2002 рр.). Саме на діяльність цієї політичної організації, яка спрямовувала свої зусилля для захисту національних інтересів у парламенті України, розраховували виборці-патріоти. Тому перед дослідником постало завдання проаналізу-